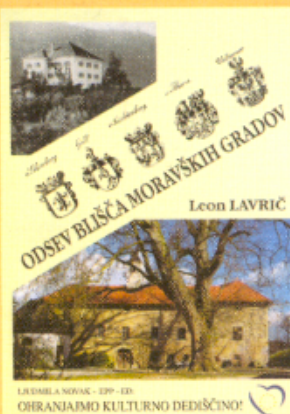

Odsev blišča moravskih gradov

Leon Lavrič iz Moravč je v samozaložbi izdal zajetno knjigo *Odsev blišča moravskih gradov*, v kateri prikazuje gradove v občini Moravče, in to od srednjeveških, že zdavnaj porušeni, tistih, ki so jih med vojno požgali in uničili partizani, do redkih, ki še kljubujejo novim časom. Pravzaprav vsebinsko zelo bogata Lavričeva knjiga pripoveduje zelo žalostno zgodbo, da je od desetih gradov na Moravškem ostal v "prvotni obliki" le še eden – grad Tuštanj, ki je v zasebnih rokah družine Pirnat. Druge, ki so stali še na pragu druge svetovne vojne, pa so med vojno uničili partizani ali so bili uničeni oziroma močno spremenjeni v stanovanjske objekte po vojni. In zakaj se je partizanskemu požigu izognil Tuštanj? Zato, ker je bil član družine Pirnat, kitar Nikolaj Pirnat pri partizanih, kjer je igral pomemb-

no vlogo kot ustvarjalec propagandnih slik. Lavrič je v besedi in s pomočjo bogatega slikovnega gradiva zelo izčrpno prikazal vseh enajst moravških gradov in dvorcev (Belnek, Česnjice, Kandrše, Krizate, Koprivnik, Limberk, Moravče, Rožek, Tuštanj ter grad in dvorec Zalog). V zadnjem delu knjige je objavil še bogato gradivo o družini Gallov na Kranjskem; knjiga vsebuje tudi opombe ter obsežen seznam virov in literature. Gotovo bo pravi posladek za vse ljubitelje gradov. Je tudi prva na Slovenskem, ki se ne izogiba nekaj več po-

vedati o partizanskem medvojnem pustošenju gradov. Izid knjige je podprla in verjetno tudi omogočila (vsaj v tako razkošni obliki) Ljudmila Novak, domačinka, prejšnja županja Moravč, zdaj evropsoslanka, ki je prispevala pokroviteljska sredstva evropske ljudske stranke.

kadne hodnike s križnorebrastimi oboki. V posesti Lichtenbergov je ostal do leta 1800, ko ga je kupil Ignac Škarja. Njegova vnukinja Maksimilijana se je poročila z grajskim vrtnarjem Luko Pirnatom in v lasti rodbine Pirnat je grad ostal do danes. V grajski notranjstvi hranijo nekaj stare opreme: klasicistične in empirske peči, bidermajersko pohištvo, zanimive stare portrete in umetniške slike, grajski arhiv s starimi urbarji, knjigami in listinami, droben inventar ... Ob gradu stoji baročna kapela sv. Janeza Nepomuka, ki jo je poslikal Franc Jelovšek, glavno oltarno sliko pa sto let kasneje Leopold Layer. Grad je s poročno dvorano že nekaj let tudi protokolarni objekt občine Moravče.

Česnjice

V Česnjicah je rod Gallov ostal le okrog 60 let, nato pa so ga prodali Hasisberjem. Za njimi so se lastniki pogosto menjali. Leta 1938 je graščino odkupila občina Moravče in v njem uredila dom za onemogle in brezdomce. Graščino so 1. maja 1943 požgali partizani. Zvečer pred 1. majem so borci Zasavskega odreda, terenski "delavci", aktivisti in "mladina" kurlili kresove na Tovorovem gradu, Gramčah, Limbarski gori, nad Dešnom, na Sv. Miklavžu, Murovici in na Pogledu. Vodstvo bataljona je na česnjiški grad poslalo Jovana, ki "se je večje približal gradu, znesel na kup vse pohištvo in ga zažgal. Rdeči zublji so objeli grad in razsvetlili dolino," je v petdesetih letih zapisal vzneseni revolucionar. Po vojni, v "novih časih", so domačini zidovje podrli in kamene uporabili za gradbeni material.

Belnek

Za grad Belnek so pomembni Valvasorji. Okrog leta 1669 je Karel Valvasor, polbrat slavnega polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja, grad prezidal in prenovil. Okrog leta 1800 je na Belneku otroška leta preživljal Friderik Baraga, kasnejši misijonar v Ameriki, čigar oče je bil tu oskrbnik, za njim pa njegov stric lastnik gradu. Dvorec so požgali partizani v noči na 15. julij 1943.

Zalog

Če gremo z Belneka ob potoku Drtjiščica navzdol, pridemo do vasi

Zalog, kjer je na griču stal mogočen dvorec. Leta 1570 ga je prezidal Jošt Jožef Thurn, znan kot bojevnik proti upornim knežkim vojskam. Po baročni prezidavi je bil eden najlepših daleč naokrog. Vhod na baročno stopnišče sta krasila atlanta, na stebriščni ograji so stale cvetlične košarice, v zidnih vdolbinah ob stopnicah pa so bili potavljeni kipi iz moravskega peščenjaka. Na vrhu stopnišča sta dva ženska kipa (kariatidi) držala stropni obok. V gradu je bila znamenita gosposka soba v celoti poslikana s freskami Franca Jelovška iz njegovega začetnega slikarskega obdobja. Na dvorišču je stala zelo lepa kapela sv. Jožefa, ki je imela stene okrašene z bogatimi štukaturami in drugim baročnim okrasjem.

Po letu 1914 je bil lastnik posestva Zalog kmet Bregar. Med vojno so se trije Bregarjevi sinovi pridružili partizanom. 14. julija 1943 je, kot je po pričevanjih zapisal domžalski zgodovinar Stane Stražar, k Pstoškim prišel Ciril Bregar-Graščinski in gospodarju Mavriciju Okornu rekel, naj mu da steklenico žganja, in dodal, da gre skupaj z drugimi partizani požgat domači grad, da se vanj ne bi naselili Nemci. Okorn mu je rekel: "Ciril, nikar, ali ne veš, da je to tvoj dom. Če že hočete nekaj narediti, je dovolj, če snamete vrata in drugo leseno opremo zmečete na dvorišče in zažgete." Ciril ga zavrne: "Komanda je komanda! Nemci nam bodo po vojni naredili še lepši dom," in vzel zelenko žganja in odšel. Kmalu potem ko je grad zago-

rel, pa se je že malo okajen vrnil še po liter žganja; dejal je, da so v grad nosili slamo in zakurili, in se pohvalil: "Hudičevo dobro smo naredili."

Po vojni so požgani grad sicer pokrili s zasilno streho, vendar jo je visok sneg leta 1952 podrli. Začelo se je odvažanje kamena na vse strani, dokler ostankov zidov niso zravnali, prekrili z zemljo in jih je prerasla trava. Na gradu je zgorelo neprecenljivo bogastvo. Ohranile so se številne fotografije notranjosti gradu, na primer Jelovškovih fresk, ki so objavljene v Lavričevi knjigi o moravških gradovih.

Požig kapele

V okviru zaloškega gradu je bila tudi grajska kapela sv. Jožefa, ki je imela v bogato profiliranem oltarju zelo lepo in dragoceno sliko sv. Jožefa in sv. Antona z Marijo in detetom. Marca 1945 so domobranci iz Št. Vida pri Lukovici v kapelinem stolpu odkrili komunistično tiskarno z veliko tiskovin, papirja in z razmnoževalnikom. Vse so zmetali dol in zunaj na prostem zažgali. Partizani so nato zvonik kapele zažgali in razbojnali, da so to storili domobranci. Desetletja po vojni je veljalo tako, v Argentini pa je leta 1979 izšla zajetna (590 strani) knjiga *Revolucija okoli Limbarske gore*, v kateri je natančno opisano, kako so domobranci odkrili tiskarno in kdo in zakaj jo je požgal. V Lavričevi knjigi o moravških gradovih je to prvič opisano tudi v Sloveniji oziroma v Moravčah. Leta 2004, 60 let po požigu. 60 let je na Moravškem torej prevladovala ena resnica – tako kot o marsičem. **V. M.**

